

Seyyid
Hasan Paşa
Medresesi –
Beyazıt /
İstanbul

vaşın Akdeniz'e özellikle Osmanlı sularına taşınılması konusunda uyarılmışlardır. İsveç ve Prusya ile ilişkilerin geliştirilmesi yolunda yazışmalar yapılırken Hasan Paşa 1745 yılı ortalarında Arnavutluk'a kadar uzanan bir inceleme gezisinde bulunmuştur.

Üç yılı aşkın görev yaptığı sadrazamlıktan 21 Receb 1159'da (9 Ağustos 1746) azledilen Seyyid Hasan Paşa Rodos'a sürüldü. Görevden alınmasına sebep olarak narh işlerine dikkat etmemesi ve iâşe darlığını önleyememesi gösterilirken yeni kızlar ağası Hâfız Beşir Ağa ile olan anlaşmazlığı da öne sürülür. Yerine geçen Tiryaki Mehmed Paşa mallarının müsadere konusunda oldukça sert davranmış ve onunla bir hayli uğraşarak Rodos'a sürülmesini sağlamıştır. Yedi ay Rodos'ta kalan Hasan Paşa, 1160 Rebülevvel ortalarında (Mart 1747 sonları) İç İl sancağı mutasarrıflığına, bir süre sonra kasım ayı ortalarında Diyarbakır valiliğine tayin edildi. 1161 Zilhiccesinde de (Aralık 1748) burada vefat ettiği anlaşılmaktadır.

Hasan Paşa'nın pek çok hayır eseri mevcuttur. Zengin vakıflar tahsis ettiği hayratı arasında, İstanbul Beyazıt'ta Edebiyat Fakültesi yanında bulunan 1745'te inşa ettirdiği külliyesi (sıbyan mektebi, medrese, mescid, sebil, çeşme), biraz aşağıda henüz ayakta duran hanı, Belgrad'da han, cami, medrese, çeşme, çift hamamı, Kabalı köyünde cami ve mektebiyle Zeyrek'teki çeşmesi sayılabilir. Hasan Paşa'nın vakıfları 1938 yılından itibaren mazbut vakıflar arasına alınmıştır. Kaynaklarda kendisinden tahsili noksan ancak dindar, dürüst, hayır sever, insaf sahibi bir devlet adamı olarak bahsedilir.

Bazı telifleri de bulunan oğlu Said Beyefendi (ö. 1778) İstanbul kadılığına kadar yükselmiştir. Nesli bugün de sürmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

T SMA, nr. D 2909, 6096, 6200, 7551; nr. E 283/3, 770/5, 796/5, 7, 10, 2232/2, 2719/1-9, 3419, 3421/1-2, 3423/2, 3424, 3425/6, 3427, 3429, 3447, 3812/1-2, 3853, 3864, 3877, 7614, 8827, 12112; BA, HH, nr. 9893; BA, *Müzehheb Fermanlar*, nr. 68/1; BA, MD, nr. 140, s. 13; nr. 141, s. 45; nr. 142, s. 156; nr. 145, s. 22; nr. 152, s. 137, 257, 354; nr. 153, s. 10, 36, 163, 172, 188, 216, 223, 278, 335, 357, 364; BA, A.RSK, nr. 1572, s. 56; BA, *Atik Vüzerâ Defteri*, nr. 2, s. 46; BA, *Ahkâm Defteri*, nr. 147, s. 156; BA, Ali Emîri, I. Mahmud, nr. 123, 311, 2280, 6217, 7109, 20434, 21030, 21407; BA, *Cevdet-Hariciye*, nr. 6062, 6955-6; BA, *Cevdet-Dahiliye*, nr. 13740; Kâdî Ömer, *Rûznâme-i Sultan Mahmud Han*, Millet Ktp., Ali Emîri, Tarih, nr. 423; vr. 112^a, 113^a, 114^a, 191^a, 220^b; Antalyalı Mustafa Münif, *Fetihnâme-i Belgrad*, TSMK, nr. H 1139, vr. 29^a, 31^b; *Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 71; İzzî, *Târih*, İstanbul 1199, I, vr. 41^{a-b}, 42^a, 43^a, 44^a, 48^{a-b}, 49^{a-b}, 65^{a-b}, 114^a, 142^b; II, vr. 187^b, 275^b; Subhî, *Târih*, İstanbul 1198, vr. 127^a, 130^b, 131^a, 145^a, 148^a-149^b, 151^a, 152^b, 154^a, 169^b, 177^b-178^b, 183^a, 185^{a-b}, 191^a-192^a, 198^b, 204^a, 205^{a-b}, 210^b, 212^a, 225^b, 227^a, 231^b-232^b, 237^a; Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), I, 4-5, 97-99, 101, 103, 106, 108, 111, 114-115, 119, 124-125, 138-139, 145, 175; Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârih*, s. 234, 264; a.mlf., *Vefeyât-ı Selâtin*, s. 73; Ahmed Refik [Altınay], *Onikinci Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı: 1100-1200* (İstanbul 1930), İstanbul 1988, s. 149-150; Ali Rıza Atasoy - Mehmet Celâlettin Atasoy, *Tokat Reşadiyeli Sadrazam Seyyid Hasan Paşa: Hayat Hikâyesi ve Eserleri: 1679-1748*, İstanbul 1990; Celal Atasoy, "Hasan Paşa", *İA*, V/1, s. 323-324; J. H. Mordtmann - E. Kuran, "Hasan Paşa", *EP*² (İng.), III, 253.

FİKRET SARICAOĞLU

HASAN PAŞA, Sokulluzâde

(bk. SOKULLUZÂDE HASAN PAŞA).

HASAN PAŞA, Şerif

(ö. 1205/1791)

Osmanlı sadrazamı.

Rusçuk âyanından Çelebi Hacı Süleyman Ağa'nın oğludur. Bazı eserlerde ve arşiv belgelerinde, Seyyid, Rusçuklu veya Çelebizâde Hasan Paşa olarak da anılır.

Hayatının ilk yılları hakkında bilgi yoktur. III. Mustafa devrindeki Rus seferlerine serdengeçti ağası olarak katıldığı ve Kırım Hanı Giray Han ile birlikte akınlarda bulunduğu bilinmektedir. Buradaki yararlılıkları üzerine kapıcıbaşılık pâyesi verildiyse de babası gibi âyan olmak istediğinden bu rütbe geri alındı. Daha sonra yanına sığındığı eski Kırım Hanı III. Selim Giray'ın aracılığıyla Rusçuk'ta oturmasına izin verildi. Ardından sürmekte olan Avusturya Savaşı'nın Yergöğü ve Bükreş çarpışmaları sırasında Sadrazam Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın takdirini kazandı ve geçinemediği Rusçuk Seraskeri Dağıstanlı Ali Paşa'nın azline çalıştı. Sonuçta yeni Rusçuk Seraskeri İsmâil Paşa'nın iltiması ve Yergöğü Kalesi'nin fethi şartıyla 20 Cemâziyelâhir 1187'de (8 Eylül 1773) vezirlik pâyesini alarak İlbasan sancak beyliğine getirildi (T SMA, nr. D 1648, vr. 7^a). Fakat Yergöğü Kalesi'nin fethini başaramadığı gibi nakdedildiği Özi Kalesi muhafızlığı görevine gitmekte yavaş davrandığı için 1189 Cemâziyelevvelinde (Temmuz 1775) vezirlikten uzaklaştırıldı (BA, *Atik Vüzerâ Defteri*, nr. 2, s. 99).

Daha sonraki yıllarda bazan Selânik, bazan Filibe'de ikamete mecbur tutulan Hasan Paşa, yaklaşan Rusya seferinde kendisinden faydalanılmasını isteyen kaymakam Çelik Mustafa Paşa'nın ricasıyla 14 Zilkade 1201'de (28 Ağustos 1787) vezir pâyesi verilip Misivri ve Vidin muhafızlığına gönderildi. Bir yıl sonra Livâ-yi Şerif kaymakamlığına üstlendi (MD, nr. 187, s. 30, hk. 72). 11 Şevval 1203'te (5 Temmuz 1789) Niğbolu ve İnebahtı sancakları ilhakıyla görevinde bırakıldıysa da aynı yıl 21 Aralık'ta İnebahtı'dan, beş gün sonra da Vidin ve Niğbolu'dan azledildi (BA, A.RSK, nr. 1589, s. 21, 52). Onun dirliksiz Rahova muhafazasıyla görevlendirilmesi de bu tarihten itibaren (BA, MD, nr. 188, s. 118; BA, KK, *Sadr-ı Âli Mektûbî Kalemi Defteri*, nr. 4, s. 16).

Sadrazam Gazi Hasan Paşa'nın Şumnu'da vefatı üzerine ordugâha yakınlığından dolayı devlet ve ocaklı tarafından davet edilen Şerif Hasan Paşa süratle buraya gelerek 16 Receb 1204'te (1 Nisan 1790) serdâr-ı ekrem vekili oldu (a.g.e., nr. 4, s. 148-149). Yeni sadrazamın belirlenmesi için Şeyhülislam Hamîdîzâde Mustafa Efendi'nin görüşü doğrultusunda Rumeli'de bulunan vezirlerin isimleri ayrı kâğıtlara yazılmış ve Hırka-i Şerif Odası'nda III. Selim tarafından çekilen kura da Şerif Hasan Paşa'nın adının çıkması üzerine durumu araştırılmış (BA, HH, nr.

10747), bu arada sadrazamın kim olması lâzım geldiği hususunda başvuru istihârelerden de bir sonuç çıkmayınca, Hasan Paşa'nın "âl-i resûl"den olması dolayısıyla tayininin uygun olacağı veya başka bir kişinin tayin edilebileceği kanaatine varıldığından (BA, HH, nr. 11754) kendisine 1 Şâban 1204'te (16 Nisan 1790) sadâret mührü verilmişti. III. Selim diğer hatt-ı hümâyunlarında onu bizzat kendisinin seçtiğini belirtir (Ahmed Câvid, *Hadîka-i Vekâyi'*, s. 35, 139).

Sadrazam Şerif Hasan Paşa'nın on ay aşkın görevi sırasında bütün zorluklara rağmen Yergöğü Kalesi fethedildi. Avusturya ile aynı yıl 18 Eylül'de yapılan mütarekeden sonra Rusya'nın barış teklifleri, Kırım'ın geri alınması vazgeçilmez bir şart olarak tayin edildiğinden dikkate alınmadı. Zıştovî görüşmelerinin devam ettiği sırada III. Selim, Rusya üzerine yürünmesinin gerekli olduğu üzerinde durarak birbiri ardınca hükümler gönderiyordu. Sadrazam ise orduya güvenemediğini, ancak yine de harekete geçileceğini bildirdi. Bir süre sonra İsveç ve Lehistan'la ittifaka giren Ruslar saldırılarını arttırarak Sünne ve Kili boğazlarını, ardından da Tolçı, İsakça, İsmâil ve bazı kaleleri ele geçirdiler. Bu yenilgilerdeki sorumluluğu haleflerine yükleyen Sadrazam Şerif Hasan Paşa, kaptanpaşa ve Tatar hanının görevlerini yapmadığından ve "çürük askerle" savaşa girmenin yanlışlığından yakınmaktaydı. Gerek bu yakınlıkları gerekse kışın Şumnu ordugâhında durmayarak kuşatma altındaki İsmâil Kalesi'ne yardım amacıyla Kozluca ve Hacıoğlupazarlığı'na asker toplamaya gitmesi ve bunun rakipleri tarafından isyan edeceği veya kaçtığı şeklinde duyurulması, İstanbul'da onun hakkında olumsuz bir havanın oluşmasına yol açtı. Görevden alınıp herhangi bir yanlış hareketine karşı da idam edilmesi kararlaştırıldı. III. Selim, onu oyalayıcı emirler göndererek azlini düşünmediğini ve her işi kendisine havale ettiğini bildirdi. Bu teminatla yatıştırılan sadrazam, ansızın Şumnu'daki konağında kuşatılarak 9 Cemâziyelâhir 1205'te (13 Şubat 1791) mühr-i hümâyun kendisinden alındı ve Avusturyalılar'ın boşaltacağı Belgrad'ı teslim almakla görevlendirildiği bir başka hatt-ı hümâyunla kendisine bildirildi. Ancak başka bir konağa yerleştirildiği sırada kurşunla vurularak öldürüldü (Ahmed Câvid, *Hadîka-i Vekâyi'*, s. 311; Zaîmzâde Mehmed Sâdık, s. 113). İngiliz murahhası olarak

Zıştovî'de bulunan R. M. Keith'in, Şumnu'dan gelen posta ile sadrazamın azlini ve idamını öğrendiği 14 Şubat tarihli mektuplardan ölüm tarihinin 11 Şubat 1791 olması gerektiği anlaşılmaktadır. Johann Wilhelm Zinkeisen de aynı günün vermektedir. Şerif Hasan Paşa'nın İstanbul'da teşhir edilen kesik başının yaftasında Rusya üzerine seferi geciktirdiği, askerin perişanlığına ve İsmâil'in düşmesine sebep olduğu yazılmıştı. Ayrıca aleyhtarlarının yaydığı isyan edeceği haberlerinin idamında etkili olduğu belirtilmektedir. Nitekim kendisinden sonra kardeşi Çelebi Mehmed Ağa'nın da öldürülmüş olması, Rusçuk âyanından olan Hasan Paşa'nın nüfuzundan ve azledildikten sonra devlete baş kaldırmabileceğinden korkulduğunu göstermektedir. İstanbul'a gönderdiği tahrirlerdeki sert üslup ve ifadeleri de bu fikrin oluşmasında rol oynamış olmalıdır.

Devrin kaynaklarında iyi ahlâk sahibi ve iş bilir bir devlet adamı olduğu belirtilen Hasan Paşa'nın mezar taşı İstanbul'da müntesibi bulunduğu Celvetî Aziz Mahmud Hüdâyî Tekkesi haziresindedir.

BİBLİYOGRAFYA :

T SMA, nr. E 1329/63, 2380/288, 7016/4; nr. D 1648, vr. 7ⁿ; BA, HH, nr. 709, 1043, 1419, 6180, 6181, 6218, 6231, 6231/F, 9300, 9476, 9508, 9847, 9849, 10129, 10297, 10381, 10427, 10747, 11021, 11380, 11566, 11754, 13257, 14941; BA, Cevdet-Askeriye, nr. 43832, 52761; BA, Bahriye, nr. 9083, 12278; BA, Dahiliye, nr. 7885, 17054; BA, MD, nr. 187, s. 30/h.72, 32/h.79, 75/h.188, 76/h.190, 98/h.254, 113/h.300; nr. 188, s. 118; nr. 189, s. 147; nr. 191, s. 9, 40, 94, 97, 103; nr. 193, s. 571; BA, KK, *Sadr-ı Âli Mektûbî Kalemi Defteri*, nr. 4, s. 13, 16, 148-159; nr. 6, s. 6-17; BA, *Atîk Vüzerâ Defteri*, nr. 2, s. 99; BA, A.RSK, nr. 1589, s. 21, 52; Enverî, *Târih*, İÜ Ktp., TY, nr. 5994, vr. 80^b, 82^b; Edib, *Târih*, İÜ Ktp., TY, nr. 3220, vr. 73^b, 81^b-82^b; Ahmed Câvid, *Hadîka-i Vekâyi'* (haz. Adnan Baycar, yüksek lisans tezi, 1992, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü), tür.yer.; a.mlf., *Verd-i Mutarrâ (Hadikatü'l-vüzerâ* içinde), s. 43-45; Vâsîf, *Târih*, II, 63, 267, 290; Zaîmzâde Mehmed Sâdık, *Vak'a-i Hamidiyye*, İstanbul 1289, s. 97, 105-107, 113-115; Câbî Ömer Efendi, *Târih* (haz. Mehmet Ali Beyhan, doktora tezi, 1992), İÜ Ed.Fak. Genel Kitaplık, nr. TE 9, s. 13, 29-30; R. M. Keith, *Memoirs and Correspondence*, London 1849, II, 371-372, 374; Cevdet, *Târih*, IV, 62, 67; V, 18-102; N. Iorga, *Osmanlı Tarihi* (trc. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1948, V, 87-88, 96-97; Zinkeisen, *Geschichte*, VI, 814; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, tür.yer.; IV/2, s. 450-453; Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifâkı: Meydana Gelişi, Tahlihi, Tatbiki*, İstanbul 1984, s. 98-99, 105, 107, 111, 114; J. H. Mordtmann -[E. Kuran], "Hasan Paşa", *EP* (İng.), III, 253.

HASAN PAŞA, Tiryâkî
(bk. TİRYÂKÎ HASAN PAŞA).

HASAN PAŞA, Yemenli
(ö. 1017/1608)
Yemen beylerbeyi.

Arnavut asıllı olup İstanbul'da uzun zaman bostancibaşı olarak vazife yaptı. Zeki ve ileri görüşlü olması yanında idareciliğiyle de dikkati çekerek III. Murad tarafından, Kuyucu Murad Paşa'nın dört yıl devam eden beylerbeyliğinin ardından vezâret rütbesiyle Yemen beylerbeyliğine getirildi. Yemen, İstanbul'a uzaklığı sebebiyle merkezin güçlükle kontrol altında tuttuğu vilâyetlerden biriydi. Buranın nüfusunun önemli bir kısmını dağlık kesimlerde yaşayan, Sünnîler'den ayrı bir hilâfet ve imâmet anlayışına sahip Zeydîler oluşturmakta ve bunlar Osmanlı idaresine muhalefet etmekteydiler. Zeydîler'in ilk kanlı isyanı 1567'de olmuş, o sırada Serdâriekrem Koca Sinan Paşa kumandasında sevk edilen birlikler sayesinde isyan bastırıldıktan sonra 1571'de onlarla bir barış antlaşması yapılmıştı. Ancak antlaşmaya rağmen Zeydîler itaat altına alınamamış ve reisleri olan İmam Mutahhar da isyan etme temayülünden vazgeçmemişti. Barış yapıldığı sırada Zeydîler'in çoğu dağlara ve kalelere sığınmış durumdaydılar ve beylerbeyilere istemeyerek tâbi olmuşlardı.

Yemen beylerbeyliğine tayin edilen Hasan Paşa, beraberinde, dirayetiyle meşhur bostancılar kethüdâsı Sinan kethüdâ olduğu halde 18 Haziran 1580'de İstanbul'dan Mısır'a gitti. İki ay sonra deniz yoluyla Süveys'ten Yemen'e hareket etti. Önce Mekke'ye uğradı ve burada yirmi gün kaldı. 30 Kasım 1580'de Mekke'den ayrılarak 17 Aralık 1580'de Kemerân Limanı'na ulaştı. 1581'de Taiz'e, buradan da vilâyet merkezi olan Sinan'a vardığında bütün Yemen ülkelerini karşılıklıklar içinde olduğunu gördü. Burada halkı adalette idare etmeye çalıştı. Zeydî imamı Şerefeddin hânedanı ile yapılan antlaşmaları kaldırdı ve kuvvet kullanarak Yemen'i Osmanlı idaresi altına almaya karar verdi. Kethüdâsı Emîr Sinan'ı eşkıya ve âsilerin üzerine gönderdi. Emîr Sinan, beş yıl içinde âsi şeriflerin itaatini sağlayıp zaptedilmiş olan Sa'de, Ahnum gibi yerleri ve bazı kaleleri geri aldı. Böylece Mutahhar'ın kalelerini ve topraklarını ele